

UTICAJ ELEKTRONSKOG BANKARSTVA NA POJAVU NOVIH RIZIKA U POSLOVANJU

EFFECT OF ELECTRONIC BANKING ON NEW RISK IN BUSINESS

Tijana Radojević

Univerzitet Singidunum

Danijelova 32

Telefon: +381 11 30 93 259

Fax: +381 11 30 93 294

E-mail: tradojevic@singidunum.ac.rs

Sažetak

Primena informacione tehnologije u bankarstvu donosi, sa jedne strane, snažan porast organizacionih i ekonomskih potencijala, a sa druge strane, otvara prostor za pojavu novih oblika rizika. Znači, brzi razvoj potencijala e-bankinga nosi i rizike i koristi. Zbog toga se adekvatno obezbeđenje sigurnosti, pojavljuje kao poseban kritičan faktor u funkcionisanju elektronskog bankarstva. Suština problema bezbednosti savremenih sistema elektronskog bankarstva svodi se na rizike narušavanja bezbednosti podataka i identiteta subjekata, pri čemu se relativni odnos značaja pomenutih elemenata menja sa tehnološkim razvojem.

Ključne reči: bankarski rizici, rizik menadžment, elektronsko bankarstvo

Abstract

Application of information technology in banking brings, with one hand, strong organizational and economic growth potential, and on the other hand, opens space for the emergence of new forms of risk. So, rapid development potential of e-banking carries risks and benefits. Therefore, the provision of adequate security, appear as a separate critical factor in the functioning of electronic banking. The essence of security problems of modern electronic banking system reduced the risks of data security breaches and identity of entities, whereby the relative importance of these elements changes with technological development.

Key words: banking risks, risk management, electronic banking

1. UVOD

Informacione tehnologije su presudno doprinele razvoju usluga elektronskog bankarstva. Otvorene su nove mogućnosti za banke u delu depozitnih i kreditnih poslova, mogućnosti ponude novih proizvoda i usluga, poboljšanja konkurentske pozicije, smanjenja troškova, itd. Naravno, banke se prilikom pružanja usluga elektronskog bankarstva suočavaju s određenim specifičnim rizicima, među kojima se izdvajaju operativni, reputacioni, pravni i rizik internacionalnog poslovanja. Savremeno bankarsko poslovanje je svakodnevno izloženo postojećim i novim rizicima. Menadžment banke mora rizike identifikovati, proceniti, kontrolisati i finansirati.

2. POJAM BANKARSKIH RIZIKA

Rizici kao mogućnost apsolutnog ili relativnog gubitka u odnosu na očekivanja u poslovanju banaka su karakteristika svakog bankarskog posla, a osvajanjem novih instrumenata, tehnika i strategija, finansijskog inženjeringa, novih bankarskih proizvoda, a naročito finansijskih derivata, lista rizika se neprestano širi. Globalizacija bankarskog poslovanja i trendovi spajanja i pripajanja velikih banaka, primoravaju menadžment banke da identifikuju najvažnije rizike. To se odnosi, pre svega, na sistemske rizike, i posebno na rizike koji proizilaze iz zaostajanja bankarskog menadžmenta u praćenju poslovanja na nepoznatim, geografski udaljenim tržištima [1.].

2.1. Rizici u elektronskom bankarstvu

Banke se tokom pružanja usluga elektronskog bankarstva i upotrebe elektronskog novca suočavaju sa određenim setom specifičnih rizika, a to su [2.]:

- operativni rizik,
- reputacioni rizik,
- pravni rizik,
- rizik internacionalnog poslovanja,
- ostali rizici.

Slika 1. Izloženost banke rizicima

Operativni rizik nastaje iz potencijalnog gubitka usled nedostataka u sistemu pouzdanosti i integriteta. Mogući su sledeći oblici operativnog rizika, i to:

- rizici sigurnosti (pouzdanosti i integriteta sistema),
- rizici dizajniranja, implementacije i održavanja sistema,
- rizici zloupotrebe proizvoda ili usluga od strane klijenata.

Rizici sigurnosti se pojavljuju u vezi sa kontrolom informacija pomoću kojih banka komunicira sa okruženjem, transfera elektronskog novca, kao i sprečavanja pronevere, odnosno falsifikata. Rizici dizajniranja, implementacije i održavanja sistema mogu se manifestovati kroz prekid ili usporavanje sistema, što može imati negativne konsekvence na klijente banke [3.]. Zloupotreba proizvoda i usluga od strane klijenata, bilo namerna ili

nenamerna, je još jedan izvor operativnog rizika. Rizik se povećava usled neadekvatne edukovanosti klijenata od strane banke.

Reputacioni rizik je rizik negativnog javnog mnjenja, koji rezultira značajnom gubitku sredstava ili odlivu klijenata iz banke. Njegov negativan efekat na imidž banke, može da bude trajan. Može nastati i kao posledica preduzimanja akcija koje imaju za posledicu gubitak javnog poverenja u sposobnost banke da obavlja svoje poslovanje.

Pravni rizik nastaje usled narušavanja ili neusaglašenosti sa zakonima, pravilima, regulativama ili u slučaju kada zakonska prava i obaveze učesnika u transakcijama nisu pravno regulisana. Posebno mora biti regulisano sprečavanje pranja novca, jer savremena mogućnost poslovanja u velikoj meri može biti veoma atraktivna za takav vid zloupotrebe.

Elektronsko bankarstvo i aktivnosti elektronskog novca su bazirani na tehnologiji koja ne poznaje geografske barijere. Banke koje se odluče da pružaju usluge klijentima na raznim nacionalnim tržištima trebalo bi da upoznaju nacionalne pravne zahteve, kao i da razumeju nacionalne razlike u očekivanju i poznavanju proizvoda i usluga od strane klijenata. Sa druge strane, neophodno je da banka proceni rizik zemlje i razvije planove nepredviđenih obaveza koji će predvideti aktivnosti u slučaju ekonomskih ili političkih problema na nacionalnom tržištu.

U ostale bankarske rizike uključuje se kreditni rizik, rizik likvidnosti, kamatni rizik i tržišni rizik, koji mogu nastati iz elektronskog bankarstva i poslovanja sa elektronskim novcem. Kreditni rizik je rizik koji se odnosi na korisnika kredita da neće ispuniti svoju obavezu u punoj vrednosti ili u predviđeno vreme. Rizik likvidnosti je rizik koji nastaje u slučaju da banka nije u mogućnosti da izvršava dospele obaveze koje nastaju tokom elektronskog bankarstva. Rizik likvidnosti je rizik mogućnosti nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke usled nesposobnosti banke da ispunjava svoje dospele obaveze. Kamatni rizik se odnosi na smanjenje kamatnih stopa do stepena kada negativna kretanja kamatnih stopa smanjuje vrednost imovine u zavisnosti od neispunjenih obaveza. Tržišni rizik koji može nastati usled promene u cenama na tržištu, uključivši i promene deviznog kursa, kojeg svakako karakterišu oscilacije, tako da su banke koje obavljaju plaćanja u formi elektronskog novca u stranoj valuti izložene riziku.

3. UPRAVLJANJE RIZICIMA

Elektronsko bankarstvo i poslovanje sa elektronskim novcem je postalo široko primenjivano od strane banaka, kao i od strane korisnika bankarskih usluga i trgovaca. To je doprinelo da ovaj savremeni vid poslovanja prate brojni rizici. Cilj banaka je da ostvare kontrolu i upravljanje rizikom. Proces upravljanja rizikom uključuje sledeće faze: procenu rizika, upravljanje i kontrolu rizika i monitoring rizika.

3.1. Procena rizika

Procenu rizika potrebno je organizovati kao permanentan proces, koji se odvija u tri faze. U prvoj fazi potrebno je da banka identifikuje, a po mogućnosti i kvantifikuje rizike. Identifikacija rizika moguća je na nekoliko načina, a najčešći metodi odnose se na empirijska iskustva dosadašnjeg poslovanja banaka, kao i na razmenu iskustava između samih poslovnih banaka. U drugoj fazi određuje se mogućnost banke u pogledu nivoa tolerancije rizika, baziranoj na oceni gubitka koji će banka moći da podnese. U trećoj fazi ocenjuje se da li se izloženost riziku kreće u okviru podnošljivih limita. Treća faza je faza u kojoj bi trebalo da se

definiše nadgledanje rizika ukoliko se on i desi. Ovo se posebno odnosi na primenu korektivnih mera kojima bi rizik, odnosno njegov uticaj trebalo da se minimizira.

3.2. Upravljanje i kontrola rizika

Nakon što se procene rizici i odrede nivoi njihove tolerancije, na menadžmentu banke je da počne sa upravljanjem rizicima i njihovoj kontroli. Upravljanje rizikom uključuje aktivnosti: implementaciju sigurnosnih mehanizama i mera, koordinaciju interne komunikacije, vrednovanje i poboljšanje proizvoda i usluga, implementaciju mera za kontrolu rizika koji se odnose na spoljne davaoce usluga i planiranje nepredvidivih okolnosti.

Sigurnosni mehanizmi i mere koje se primenjuju pri upravljanju i kontroli rizika, podrazumevaju kombinaciju sistema zaštitnih mera, aplikacija i interne kontrole, koji se koristi da se osigura integritet, autentičnost i pouzdanost podataka, operativnih procesa i izveštaja. Zaštita je bazirana na razvoju i implementaciji adekvatnih sigurnosnih mehanizama i mera za interne procese.

3.3. Monitoring rizika

Monitoring rizika je važan aspekt bilo kog procesa upravljanja rizikom. Banka može na nekoliko načina upravljati rizikom, a jedan od osnovnih „alata“ jeste ALM (engl. *Asset and Liability Management*) koncept ili upravljanje aktivom i pasivom poslovne banke. Proces ALM-a podrazumeva da se u okviru banke identifikuju i analiziraju svi rizici, definišu odgovarajući limiti rizika (koji su u saglasnosti sa strategijom alokacije kapitala), kao i da se kontrolisano prate limiti rizika preko savremenih informacionih sistema [3.]. Primena ALM koncepta zahteva od „top“ menadžmenta da stalno modifikuje i popravlja sisteme upravljanja rizikom.

4. PRINCIPI UPRAVLJANJA RIZIKOM ZA ELEKTRONSKO BANKARSTVO – BAZELSKI KOMITET

Nezavisno od značajnih koristi tehnoloških inovacija, brzi razvitak e-bankinga nosi rizike kao i koristi i važno je da bankarske organizacije identifikuju i upravljaju ovim rizicima na prudenčijalan način. Ovaj razlog naveo je Bazelski komitet za bankarsku kontrolu [2.] da sprovede preliminarno istaživanje implikacija upravljanja rizikom na e-banking i e-novac. Ova rana studija pokazala je jasno potrebu za još mnogo rada u oblasti upravljanja rizikom e-bankinga i ta misija je poverena radnoj grupi sastavljenoj od kontrolora banaka i centralnih banaka - *Electronic Banking Group* (EBG).

4.1. Principi upravljanja rizikom

Electronic Banking Group (EBG) je identifikovala ključne principe upravljanja rizicima koji bi pomogli bankarskim institucijama da prošire svoju postojeću politiku nadzora rizika i procesa, tako da pokriju aktivnosti e-bankinga i takođe, da unaprede sigurnu i zdravu elektronsku isporuku bankarskih proizvoda i usluga. Identifikovano je četrnaest principa upravljanja rizikom za elektronsko bankarstvo, koji se dele u tri široke i često preklapajuće kategorije pitanja, koje su radi jasnoće grupisane na sledeći način [4.]:

1. Nadzor borda i menadžmenta;
2. Kontrola sigurnosti i

3. Upravljanje pravnim i reputacionim rizicima.

Principi upravljanja rizikom za elektronsko bankarstvo koji su identifikovani, nisu dati kao apsolutni zahtevi niti čak kao „najbolja praksa“, već kao smernice za unapređenje sigurnih i zdravih aktivnosti e-bankinga. Postavljenje detaljnih zahteva za upravljanjem rizicima u oblasti e-bankinga može da bude kontraproduktivno, makar i zbog toga što bi oni verovarno ubrzano postali zastareli zbog brzine promena u tehnološkim inovacijama i inovacijama proizvoda. Otuda ovi principi izražavaju očekivanja kontrolora u vezi sa opštim ciljem bankarske kontrole, da obezbedi sigurnost i zdravlje finansijskog sistema, a ne strožiju regulativu.

Profil rizika svake banke je različit i zahteva pristup ublažavanju rizika koji odgovara veličini operacija e-bankinga, stvarnim rizicima koji su prisutni i spremnosti i sposobnosti institucije da upravlja tim rizicima. Ove razlike impliciraju da principi upravljanja rizicima, imaju za cilj da budu dovoljno fleksibilni da bi bili primenjeni kod svih relevantnih institucija u raznim jurisdikcijama. Nacionalni kontrolori će proceniti realnost rizika koji se odnose na aktivnosti e-bankinga prisutnih u datoj banci i da li u kom stepenu su principi upravljanja rizikom za e-banking adekvatno ispunjeni kroz bančin okvir za upravljanje rizicima.

5. ZAKLJUČAK

Rizici u bankarskom poslovanju su sastavni deo posla. Novi komunikacioni kanal koji opštim imenom možemo nazvati elektronsko bankarstvo, donelo je značajne prednosti kako banci tako i njenim klijentima. Činjenica je da je elektronsko bankarstvo učinilo da banke, prvi put u svojoj istoriji, načine iskorak iz svog poslovnog prostora i dopuste da korisnici samostalno obavljaju svoje poslove vezane za banku. Ovaj iskorak doneo je, s jedne strane bankama značajne uštede i proširenje korisničke baze ali je, s druge strane, naterao banke da deo svojih poslova dislociraju u druge specijalizovane firme. Da bi se banke zaštitile od poslovnog, pravnog i reputacionog rizika, usluge e-bankinga moraju da se pružaju konzistentno i blagovremeno, u skladu sa visokim očekivanjima klijenata u pogledu stalne i brze raspoloživosti, ali i u skladu sa potencijalno visokom tražnjom za transakcijama.

LITERATURA

- [1.] Bjelica, V. (2001): *Bankarstvo*, Novi Sad, Stylos
- [2.] Bank for International Settlements Inc (1988): „Risk Management for Electronic Banking and Electronic Money Activities“, Basel Committee on Banking Supervision, (pristup 1.12.2009.), [dostupno na <http://www.bis.org/>]
- [3.] Vunjak N. (2005): *Finansijski menadžment*, Subotica, Proleter Bečej
- [4.] Vuković D. (2007): *Principi upravljanja rizikom za elektronsko bankarstvo*, prevod, Beograd, Jugoslovenski pregled
- [5.] Vasković V. (2007): *Sistemi plaćanja u elektronskom poslovanju*, Beograd, Fakultet organizacionih nauka